

ONA TILI FANINI O'QITISHDA 4K TAMOYILLARIDAN FOYDALANISH

Choriboyeva Zarnigor

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi

M.A. Hamrayev

Ilmiy rahbar:

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Boshlang'ich ta'lim fakulteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описаны методы использования принципов 4К, недавно проникших в Узбекистан, в преподавании предмета родной язык.

Ключевые слова: Креативное мышление, сотрудничество, коммуникабельность, критическое мышление.

ABSTRACT

This article describes methods of using the principles of 4K, which have recently penetrated into Uzbekistan, in teaching the subject native language.

Keywords: Creative thinking, collaboration, communication, critical thinking.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekistonga yangi kirib kelgan 4K tamoyillaridan ona tili fanini o'qitishda foydalanish uslublari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kreativ fikrlash, kollaboratsiya, kommunikativlik, kritik fikrlash.

Yangi avlod darsliklari taqdimotida tanishtiriladigan o'quv-metodik komplekslari O'MK asosini tanqidiy fikrlash, jamoaviy ushlar, ijodkorlik (kreativlik) va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish (4K) tamoyili tashkil etadi.

Ularni ishlab chiqishda xalqaro dasturlar tomonidan o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini baholashda qo'llanadigan namunaviy topshiriqlar o'rganib chiqildi va asos qilib olindi (PISA, PIRLS, TIMSS, EGMA, EGRA)

O'quv metodik komplekslar faol o'quv jarayoni uchun to'liq materiallar to'plami: darsliklar, mashq daftarlari, o'quvchilar uchun uslubiy qo'llanmalarni o'z ichiga oladi.

Shuningdek, Estudy electron ta'lim platformasi ham ushbu tizimga uyg'un tarzda kiritilgan. U matematika, tabiatshunoslik, informatika kabi fanlar bo'yicha o'quv

kurslarni hamda egallangan bilimlarni mustahkamlash uchun 300 dan ziyod ongni oshiradigan o‘yinli vazifalarni o‘z ichiga oladi. Platformadan dars davomida ham, bo‘sh vaqtda ham foydalanish mumkin. O‘quvchilar uning yordamida o‘zlashtirgan materialni mustahkamlash bilan birga, mustaqil ravishda dasturdan ilgarilab ketishlari ham mumkin. Platforma TAS-IX tarmog‘iga joylashtirilgan, bu esa undan bepul foydalanish imkonini beradi.

4K nima degani?

4K yondashuvi o‘z nomi bilan 4 ta tamoyilni o‘z ichiga oladi.

Kollaboratsiya: Darsliklar o‘quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan. Bu o‘quvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va o‘zaro qo‘llab-quvvatlash ko‘nikmalarini o‘rganishga ko‘maklashadi.

Kommunikativlik: O‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq, ravshan ifodalashga, suhbatdoshni tinglashga va tushunishga, ma’lumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalanishga o‘rganadi.

Kreativ fikrlash: O‘quvchilar o‘z maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo‘llashni o‘rganadi, innovatsion yechimlarni ishlab chiqadilar va ijodiy muammolarni hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi.

Kritik (tanqidiy) fikrlash: Ushbu metodologiya o‘quvchilarning axborotni tanqidiy baholash, o‘z fikri va mulohazalarini shakllantirish ko‘nikmalarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar muammolarga tahliliy nuqtayi nazardan yondashishni o‘rganadi va mantiqiy fikrlash asosida o‘z nuqtayi nazarini shakllantiradi.

Yangi innovatsion yondashuvni O‘zbekiston maktablarida joriy etishdan oldin xorijiy tajribalar ham o‘rganildi. Singapur, Xitoy, Angliya, Finlandiya, Estoniya kabi ta’limi ilg‘or mamlakatlar o‘quvchilarda 4K tamoyilini o‘z ichiga olgan XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirishga asosiy e’tibor qaratadi.

PISA, PIRLS kabi xalqaro reytinglarda yuqori o‘rinlarni egallagan davlatlar ta’limida o‘quvchilarda "4K"ni o‘z ichiga olgan muloqot, tadqiqot, yaratuvchanlik kabi ko‘nikmalarga alohida urg‘u berilgan va shuning uchun ham ular xalqaro reytinglarda katta natijalarga erishishyapti.

Yangi model yaxshi ishlashi uchun qanday sharoit kerak?

“4K” modeliga asoslangan innovatsion yondashuv maktablarda qo‘llash uchun alohida sharoitlar talab etmaydi. Masalan, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyati savol-topshiriqlar bilan, muloqot ko‘nikmasi esa savol-topshiriqlar va mashg‘ulotlar orqali rivojlanadi. Maktablarda bu usullarni ishlatish uchun sharoit yo‘q deb aytish noto‘g‘ri.

Yangi yondashuvni qo'llay olish asosan o'qituvchilarga bog'liq. Shuning uchun ham yaqinda Toshkentda respublikadan yig'ilgan 300 dan ortiq trener o'qituvchilar tayyorlandi. Ular mamlakatdagi boshqa barcha o'qituvchilar malakasini oshirishga yordam beradi.

O'zbek tilini o'qitish tamoyilini ikkinchi tilni o'qitishning maqsad va mazmuniga nazariy va amaliy jihatdan mushtarakdir. Chunki eshitib tushunish, so'zlash, o'qish va yozish kabi til faoliyatining turlari bo'yicha barcha tillarni o'rgatishda bir xil umumiy didaktik usullar qo'llaniladi. Ona tilini o'qitishda faoliyat turlarining har biri bo'yicha ko'nikma va malakalar barobar rivojlantiriladi. Faqat o'qishga yoki matn mazmunini tushunishga e'tibor berilgan taqdirda so'z boyligi passiv shakllanadi. Ona tilida og'aki nutq, o'zaro fikr almashuv, muloqotga o'rgatish asosiy maqsad bo'lgani tufayli nutq faoliyatining so'zlash turiga ko'proq e'tibor beriladi. Lug'at bilan ishlash, Grammatik materiallarini o'rganish, o'qish va yozish bo'yicha olib boriladigan mashg'ulotlarga ana shu nuqtayi nazardan yondashiladi.

Ona tili fani darsida 4K tamoyillarini quyidagi metod orqali qo'llash mumkin:

"Klaster" metodi – bu metodda ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida bo'lgan ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi o'qitish jarayoni davomida faol ishtirok etadi. Ushbu jarayonda ta'lim oluvchilar o'qib-o'rganishni yuqori darajada bo'lishini, egallagan bilimlarni maqsad va ehtiyojlariga muvoffiqlashtirishda tashabbuskorligini va mas'uliyat, qo'llab-quvvatlash amalda bajarish orqali fikr muohazalar qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Bunda sinf uch guruhga bo'linadi, har bir guruhga bittadan klaster tarqatiladi. Har bir guruh klasterni mavzuga doir so'zlar bilan to'ldirishi kerak. Bu vazifani bajarishda guruhlar **jamo bo'lib** ishlashi, **kommunikativ** sifatlaridan foydalanishi, **kreativ fikrlashi** kerak bo'ladi. Vazifani bajarib bo'lgach guruhlar bir-birini baholaydi, bunda ulardan **kritik fikrlash** talab qilinadi.

Ongli o'qishni ifodali o'qishdan ajratib bo'lmaydi. Ammo analitik o'qishning birinchi bosqichida ifodali o'qish mumkin emas, chunki bolalar so'zda urg'uli bo'g'inni ajrata olmaydilar, tugallangan intonatsiyani, so'roq ohangini, hatto, orfoepik to'g'ri o'qishni ham bilmaydilar. Shuning uchun analitik o'qish bosqichida so'zni yaxlit, orfoepik qayta o'qish tavsiya qilinadi. Bunday qayta o'qish to'g'ri intonatsiyaga, ifodalilikka rioya qilib o'qishga o'rgatibgina qolmay, o'qishning ongli bo'lishiga ham yordam beradi. Savod o'rgatishning birinchi darslaridayoq o'quvchilarga tabaqalashtirib (differensial) yondashish (bunda o'quvchilarning o'qishga tayyorgarliklaridagi fikrlar hisobga olinadi) amalga oshiriladi.

O'qishning ongliligini va ta'sirchanligini ta'minlash uchun matn mazmunini o'quvchilarning ko'rgan-kechirganlari, taassurotlari bilan bog'lash lozim. Shunda o'quvchida o'qishga, o'rganishga qiziqish ortadi.

Ongli o'zlashtirishni amalga oshirishda lug'at ustida ishlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. So'zlarning ma'nosi ustida to'xtalish, birinchidan, fikrni oydinlashtirsa, ikkinchi tom ondan matnni tushunishga ham yordam beradi.

Nima uchun 4K ko'nikmalarini rivojlantirish kerak?

- Klassik ta'lim tizimida ushbu yumshoq ko'nikmalarga va ayniqsa 4K ga e'tibor berilmadi va endi texnologiya va raqamlashtirishning rivojlanishi bilan hamma ularning ahamiyatini tushuna boshladi.

Tanqidiy fikrlash kerakli ma'lumotlarni ortiqcha, asosiy ma'lumotni ikkinchi darajadan ajratib olishga, haqiqatni yolg'ondan ajratishga yordam beradi. Ushbu mahoratning ahamiyatini ortiqcha baholash qiyin: bu hayotda ham (masalan, o'z-o'zini tarbiyalashda) va ishda yordam beradi. O'zingiz xohlagan ma'lumotni topib, keyin o'z ishini baholay oladigan xodim qanchalik qadrli ekanligini tasavvur qiling.

Ijodkorlik odamga turli muammolarga nostandart echimlarni topishga imkon beradi. Ishda yoki maktabda bu mahorat juda zarur, chunki biz doimo muntazam ravishda hal qilinmaydigan vazifalarga duch kelamiz. Shaxsiy hayotda ijodkorlik odamga maqsadlarga erishish uchun ko'plab yo'llarni kashf etishga yordam beradi.

Aloqa va hamkorlik. Nima uchun aloqa muhim ahamiyatga ega ekanligini batafsil tushuntirish shart emas deb hisoblayman.

Yangi innovatsion yondashuv natijasini o'quvchining dunyoqarashi, fikrlashi o'sishida ko'rish mumkin. XXI asr o'quvchisi portretida XXI asr ko'nikmalari bo'lishi kerak. Innovatsion yondashuvni qo'llashdan asosiy maqsad ham shu. Qolaversa, ta'limning asosiy maqsadi – o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki olgan bilimlarini hayotda qo'llay olishga o'rgatishdan iborat.

Oldingi ta'lim tizimi bilan hozirgi ta'lim tizimida juda katta o'zgarishlar sodir bo'ldi. Yurtboshimiz bu masalada yoshlarni qo'llab-quvvatlash va ularning ta'lim salohiyatini rivojlantirish, ularning iste'dodlarini ro'yobga chiqarish bo'yicha katta islohotlar olib borilmoqda. Hozirda yangi o'quv qo'llanmalari ham 4K tamoyillari asosida nashr qilinmoqda. O'qituvchilarni ham 4K tamoyillariga moslashtirilgan holda malaka oshirish darslari tashkil qilinmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Kun.uz sayti <https://kun.uz/uz/news/2023/08/17/xxi-asr-oquvchisi-uchun-zarur-konikmalarini-orgatuvchi-model-4k-haqida>
2. Xabar.uz sayti <https://xabar.uz/uz/talim/ozbekistonda-4k-bolajak-talim-tamoyili>
3. Ona tili (M.Hamroyev, D.Muhamedova, D.Shodmonqulova, X.G‘ulomova, Sh.Yo‘ldosheva) (69-bet).